

Historische Kring Maarssen

Wilt U...

- een huis, bungalow, flat of boerderij kopen of verkopen?
- een taxatie laten verrichten door beëdigde taxateurs?
- een passende verzekering sluiten?
- een financiering of hypotheek nemen?
- of alleen een persoonlijk advies over deze zaken?

**Makelaars en taxateurs
erkend assurantie agenten**

bel dan:

Maarssen, Raadhuisstraat 21 A
Telefoon 03465 - 4644

Maarssenbroek-
Duivenkamp

Loenen a/d. Vecht, Brugstraat 6
Telefoon 02943-3944

RADIO

radio- en tv - speciaalzaak

B. Huis in 't Veld - Diependaalsedijk 1

Maarssen - Telefoon 03465 - 2081

**Goud en zilver kopen
is een kwestie van
vertrouwen!**

**KIES DAAROM:
JUWELIER - HORLOGER**

Kaatsbaan 28 - Maarssen - Telefoon 03465 - 1806

Orgaan van de „Historische Kring Maarssen“

(Opgericht 11 sept. 1972, goedgekeurd bij k.b. van 25 april 1973)

Bestuur

Drs. D. Dekker, voorzitter
J. H. Witte, secretaris
Klokjeslaan 10
tel. : 03465-2117
N. van Tricht, penningmeester
giro: 2907376

Mevr. A. H. Hogenhout-Hofman
Mevr. S. W. Talen-Stooker
A. de Zwart
Mevr. J. G. Zwijns-Brink

Redactie

J. N. Servaas, D. v. d. Berg, D. Dekker en A. de Zwart

Joodse ritensymbolen hebben de bouw van de tuinkoepels in de Vechtstreek sterk bevorderd

De tuinkoepels of theehuisjes mogen ook elders in Nederland voorkomen, het is algemeen bekend, dat ze in hoge mate typerend zijn voor de Vechtstreek. Evenzo willen we beamen dat er tuinkoepels gebouwd werden in de 15e, 16e en 19de eeuw, het is opvallend dat de meeste werden gebouwd in de 17de en 18de eeuw, toen welgestelde Portugees-Joodse kooplieden hun buitenverblijven in de Vechtstreek betrokken. Bij het bestuderen van de koopakten van Vechtevoort, dat vanaf 1684 tot 1763 eigendom is geweest van Portugese Joden, troffen we een verrassende bepaling aan met betrekking tot de theekoepel. In 1763 verkoopt Jacob Teixeira de Mattoz de buitenplaats Vechtevoort aan een niet-Joodse burger, Willem Henskes voor f 7000. -. Voor dit bedrag krijgt de nieuwe eigenaar ook de oude inboedel, zoals een marmeren tafel met vergulde voet en een ledikant met een "catoonen behangsel", maar, en dat staat er heel nadrukkelijk: "...uitgezonderd nogtans de Loverhutt, die de Heer Transportant (Teixeira de Mattoz) aan zich zelf behoudt". Het is niet gewaagd om te veronderstellen dat die Loverhut de theekoepel van Vechtevoort was.

Wat is een Loverhut?

"Zeven dagen zult ge in hutten wonen", luidt een Joods gebod. Een volle week leven, althans de maaltijden gebruiken, in een wankelhut onder een broos dak, dat moet herinneren aan de broosheid van het leven. De hut, de Looftut, moet het besef versterken, dat men onder de hoede van God ook in de woestijn beschermd en veilig was. Ieder jaar, reeds voor de Grote Verzoendag, moet met de bouw van de Looftut begonnen worden, want vijf dagen na Grote Verzoendag begint het Looftuttenfeest. Een looftut moet primitief zijn en met veel aandacht voor het dak gebouwd worden. Het dak moet samengesteld worden van producten van de bodem: twijgen, stro, hooi en riet. Maar... het Looftuttenfeest wordt gevierd eind september, begin oktober en dan kan in Nederland de regen gestadig vallen! Het is dan ook niet verwonderlijk dat er in het boek: Ph. de Vries - Joodsche ritensymbolen, Zutphen 1929 /2, op pagina 160 een afbeelding staat, naar een tekening van Picart, waarop we een theekoepel herkennen, met hangend vanaf het koepelvormige dak, recht boven de gedekte tafel, een grote krans van riet en hooi. De Loverhut in de Vechtstreek stond grond-

*Het Dorp MAARSEN; nevens het Huis TER MEER, van
den H. Vincent Maximiliaan van Lockhorst en VEGTENDAAL.*

*Le village de MAARSEN, avec La Maison TER MEER, du
St Vincent Maximilian van Lockhorst et VEGTENDAAL.*

en nagelvast, het was de theekoepel. Teixeira de Mattoz wilde de koepel behouden, niet om er op mooie zomerse dagen een kopje thee te gaan drinken. De theekoepel had voor hem een grotere betekenis.

Merkwaardig is ook, dat volgens een oude prent in de Zegepralende Vecht van 1719, drie theehuisjes in Maarssen, vlak naast elkaar aan de Vecht tegenover de Langegracht stonden. De tekening is gemaakt juist in een periode, toen de huizen waarbij ze behoorden, bewoond werden door Portugese Joden. Het voorste huisje met het pyramidevormige dak en schuiframen, hoort bij Huis ter Meer dat in 1700 bewoond werd door Abraham Nehemia Cardoso. Waarschijnlijk had deze Huis ter Meer voor enige jaren gehuurd van de eigenaar, de Maarssense Ambachtsheer van Lockhorst, die tijdens die periode op Overkerck aan de overzijde van de Vecht woonde. Het tweede huisje met het koepelvormige dak, hoorde bij Vechtendaal, de hofstede die volgens een notariële akte ei-

gendom was van Aaron Nunes Henriques. Het derde tuinhuisje hoorde bij Vechtevoort, toen in bezit van Bueno de Mesquite. In een volgend artikel hopen we iets meer te vertellen over geschiedenis en bouwstijl van koepels in de Vechtstreek.

Dick Dekker.

COPYRIGHT

Nadruk in welke vorm ook, geheel of gedeeltelijk, in Nederland of in enige andere taal verboden, tenzij met schriftelijke toestemming van het bestuur van de Historische Kring Maarssen!

De Breedstraat (vroeger 't Sant) van 1825-1900

Wie de moeite neemt zich te verdiepen in de geschiedenis van de Vechtstreek zal het opvallen, dat de oudste bebouwing van Zuilen, Maarssen, Breukelen enz. zich bevindt op de westelijke oever van de Vecht. Nogal begrijpelijk zult U zeggen, want ten oosten van de rivier strekte zich indertijd een moeilijk toegankelijk veengebied uit. Maar ten westen van de Vecht zal het wel niet veel beter zijn geweest, want de naam Maarssen is afgeleid van Marsna met als stam het woord mars d. i. drassig land. Die uitgang na is er volgens Prof. J. de Vries achtergezet door een middeleeuwse klerk in een poging de naam te latiniseren. Met Breukelen is het net zo gesteld. Heel vroeger heette dit dorp Broc- of Broeclede, samengesteld uit broek=drassig land en lede=waterloop. Denkt U in dit verband eens aan Maarssenbroek! Maar zijn de vroegere bewoners dan in die moerasmodder gaan wonen? In Maarssen zeker niet! Daar woonde men op 't Sant, hoog en droog! Het zou interessant zijn eens te onderzoeken of aan deze kant van de Vecht een zandrug heeft bestaan of misschien nog aanwezig is. Of zou het een kleirug zijn, in de loop der eeuwen hier door de telkens buiten zijn oevers tredende rivier gevormd? Duidelijk is wel dat men, schrijvende over de Kerkweg, 't Sant (nu Breedstraat) en Bolensteinse dijk, bezig is met het oudste gedeelte van Maarssen. Vooral op en om de Breedstraat zijn in de loop der jaren heel wat koop- en verkooptransacties tot stand gekomen. Zo koopt in 1652 Dionies Genis (schuilnaam voor Abraham Aboab) de buitenplaats Hogesant "staande op 't Sant gelegen in den dorpe Maarssen" van Pieter Jansz. Suykerhoff en Grietgen Henrix.

Voor Maarssen breekt dan een tijdperk van bloeiend Portugees-Joods cultureel en geestelijk leven aan dat zal duren tot + 1800. Veel grond en vrijwel alle buitenplaatsen in Maarssen komen in Joodse handen en we horen al spoedig van huissynagogen op Raadhoven, Luxemburg, Den Oever (Vechtoever) en Hogesant, waar de synagoge gevestigd is geweest. Voor de godsdienstoefeningen op deze buitenplaats had de schout (de buurman van Aboab!) toestemming gegeven.

De andere huissynagogen lagen - jammer voor hem - in Nieuw-Maarsseveen, dus buiten zijn rechtsgebied. Dat zal hem een aardige duit in zijn portemonnee gescheeld hebben! De Joodse gemeente groeide echter

zo sterk, dat men er toe overging de buitenplaats Klein-Vechtevoort te kopen om daarin de synagoge te vestigen. Die heeft daar gestaan tot woensdag 13 februari 1839, toen zij bij publieke verkoping in de herberg Het Zwarte Varken voor afbraak is verkocht. Dit om te voorkomen dat het gebouw voor profane doeleinden zou worden gebruikt. Na dien lag op deze plaats, waar nu de oude openbare school staat, de zg. overtuin van Nieuw-Vechtevoort. De synagoge is voor de vrome jood niet alleen een plaats van samenkomst maar ook een leerhuis en het is toch wel opmerkelijk, dat op deze plaats tot + 1970 nog al wat onderwijsinstellingen onderdak hebben gevonden! Men leze de artikelen in vorige jaargangen van ons tijdschrift er maar op na. Om van de vroegere situatie aan de Breedstraat wat meer aan de weet te komen, zijn we op onderzoek uitgegaan. En van wat we hebben kunnen vinden, treft U hierna een verslag aan. Om U enigszins wegwijs te maken zij vermeld dat het in dit artikel zal gaan over de buitenplaatsen Vecht en Daal en Vechtevoort (Nieuw Vechtevoort) en het huis Slijkenborg (later brouwerij De Eenhoorn, gelegen op de plaats waar nu de R. K. pastorie staat), de overtuin van Nieuw Vechtevoort en de huizenrij, waarin we nu de zaken van Telkamp en Agterberg aantreffen. Zo verkopen de kinderen en erfenamen van Joseph Teixeira de Mattos ten overstaan van notaris T. v. d. Vliet op 31 december 1821 aan Stephanus Deegens, rentenier, woonachtig op de buitenplaats Vecht en Daal "eene Huizinge en annexe gebouwen met een gedeelte van den tuin" gelegen aan de Breestraat of Kerkweg tussen de Portugeesch-Joodsche Kerk en het huis van Jacobus Dolmans voor de prijs van "4000 Nederlandsche guldens". Lang heeft Deegens dit huis (nu magazijn Telkamp) niet in zijn bezit gehouden, want op 24 april 1826 verkoopt hij het perceel met tuin aan de Gemeente Maarssen, vertegenwoordigd door de Assessoren Gijsbert van Hulst en Hermanus Nieuwenhuysen, voor de somma van f 4000. -. Betaling in gedeelten van f 500. - ten huize van Deegens "in klinkende munt naar den hedendaagschen koers en niet anders". Zeker is zeker! Maar erg vlot met de betaling schijnt de gemeente niet te zijn geweest, want burgemeester Dolmans verklaart in een aantekening op de koopakte dat de Gemeente "de termijnen 1831-1832-1833 nog schuldig is gebleven aan

de erven Deegens. Van dit Restant Kapitaal worden de Interessen à 5 pct 's Jaars aan de gerechtigden voldaan". Wie heeft op 13 februari 1839 de voor afbraak bestemde synagoge met de daarbij behorende grond gekocht? Dat is geweest Maria Alida van Klaveren, echtgenote van burgemeester Joannes Gerardus Dolmans. De verkoper was de heer Mozes van Samuel Mendes da Costa, die optrad als gemachtigde van de heren Parnassijns der Nederduitsch-Portugeesche Hoofd Synagoge te Amsterdam. Dit gebeurde ten overstaan van notaris Fredrik Hendrik van den Helm. Op 29 augustus 1848 verkoopt zij de voortuin aan Eleazar Barend Rubens, koopman te Amsterdam aan de Heerengracht over het park nummer 23. We zullen toch eens in Amsterdam naar dit adres moeten gaan zoeken! Rubens verkoopt de tuin weer op 1 februari 1853 aan grondeigenaar Jan Kok. Maar deze koper zal in de eerste twintig jaar "geen schuur of loods, noch Fabriek of rustversturende Inrigting hinderlijk voor de bewoners van Nieuw-Vechtevoort" op dit terrein mogen bouwen. Een uit welbegrepen eigenbelang gevoerd milieubeleid avant la lettre! Misschien is dit wel de reden geweest waarom hij de overtuin op 17 mei 1853 voor f 500. - verkoopt aan de toenmalige bewoner van Nieuw-Vechtevoort, Jhr. E. Tjarda van Starkenborgh Stachouwer tot Wehe, grondeigenaar. Uitgezonderd van de koop wordt een stukje grond waarop een stenen met pannen overdekt pomphok staat. Afmetingen: "breed 1 el, 6 palmen, 6 duim (1,43 m) strekkende voor uit de Breedstraat 2 ellen, 6 duim (1,51 m) den tuin in". Een monumen-

taal bouwwerk! De bewoners van Nieuw-Vechtevoort betalen jaarlijks op de 1e mei f 4 voor het halen van het benodigde drinkwater uit de pomp die in bovengenoemd hok staat en ontvangen de sleutel van de deur van het hok. Er mag in de verkochte tuin geen nieuwe pomp worden geslagen. Hoe de overtuin in het bezit is gekomen van de heer Isaäk Peters Isaäcsz. is niet te achterhalen. Op 5 mei 1863 heeft de Hoogwelgeboren Vrouwe Cornélie Henriëtte, baronesse van Heeckeren van Brandenburg, wonende te Utrecht, de tuin uit de nalatenschap van Peters in eigendom bekomen. Op 1 september 1863 verkoopt haar gemachtigde, de Heer Jacob Cornelis 't Hooft, candidaatnotaris te Maarssen, de tuin aan de Gemeente Maarssen. Deze verkoop vindt plaats in Maarsseveen in het gemeentehuis aldaar, bewoond door de kastelein Martinus Boot. Een niet onbekende naam in Maarssen! We steken de straat over om eens na te gaan wat er in de loop der jaren met Nieuw-Vechtevoort gebeurd is. Op 11 april 1835 verkoopt Jelle van Hingst als gemachtigde van Henricus Stroband de "Heerenhuizinge Nieuw Vechtevoort met Koetshuis, Erve en Tuin, waarin eene Koepel en steiger aan de vecht staande" aan Maria Alida van Klaveren, echtgenote van burgemeester J. G. Dolmans. Zij houdt het huis, de tuin en de overtuin in bezit tot 29 augustus 1848. Dan verkoopt ze de hele zaak aan Eleazar Barend Rubens. De burens van de koper zijn dan Samuel Polak en Jan Kok, eigenaar van de brouwerij "De Eenhoorn". Tussen Nieuw-Vechtevoort en de Eenhoorn heeft een sloot gelegen en blijkens het koopcontract d. d. 1 februari 1853 tussen

Rubens en Kok kan van de eigenaar van Nieuw-Vechtevoort van 1853 tot 1873 niet worden gevorderd "het weder daarstellen van het schuithuis, hetwelk zich in de sloot tusschen de beide voorschreven tuinen heeft bevonden, zooals zulks is bepaald bij de overeenkomst van 16 oktober 1722". Na Rubens is het huis in bezit geweest van Jhr E. Tjarda van Starkenborgh Stachouwer en van Isaäc Peters Isaäcsz. Uit de nalatenschap van Peters is het op 5 mei 1863 gekocht door C. H., baronesse van Heeckeren van Brandenburg, die het huis, de tuin en de overtuin op 1 september 1863 voor f 7150, - verkoopt aan de Gemeente Maarssen. Bijna al deze transacties vinden plaats ten overstaan van notaris François Ludolph Tissot van Patot, die eveneens eigenaar van percelen en tuinen, gelegen aan de Breedstraat, blijkt te zijn geweest.

Dan komt nu het "Instituut voor jonge juffrouwen" aan de orde!

Dit instituut is jarenlang gevestigd geweest in het huis waarin nu de zaak van Agterberg gehuisvest is. Op 15 maart koopt Jhr J. E. Huydecoper van Zeist voor f 4500, - het huis van de toenmalige bewoner van Nieuw Vechtevoort Jhr Tjarda van Starkenborgh Stachouwer tot Wehe. Huydecoper verkoopt het huis op 11 juni 1849 voor f 4500, - aan Mej. A. de Booi, institutrice, die kennelijk het plan heeft in dit gebouw een school te vestigen. Zij krijgt bij deze koop o. a. het recht "eene pomp te doen stellen met eene pijp in de put van de belendende timmermanswerkplaats van de erven Dolmans, die verplicht zijn zulks te gedoogen zonder iets te vorderen of de waterafvoer te belemmeren". Dat Mej. de Booi in het herenhuis inderdaad een school heeft gevestigd blijkt uit een koopakte van 29 juli 1861 waarbij zij voor een som van f 5000, - aan Mej. M. M. Burgerhoudt, onderwijzeres te Maarssen, verkoopt "een Huis ingerigt tot Instituut voor jonge jufvrouwen" met bijbehorend erf en tuin, staande aan de Breedstraat. Mej. Burgerhoudt, die inmiddels getrouwd is met de heer B. Peelen, verkoopt het huis (nog steeds tot school ingericht) op 7 september 1869 aan Mej. G. C. E. Inckel, institutrice, voor f 5000, - te betalen in "goed en gangbaar zilveren Nederlandsch geld en geen mindere munt dan guldens en geen papieren geld". De vrees voor het al dan niet betrouwbare papiergeld zit er diep in! Mej. Inckel heeft gedurende bijna 8 jaar de leiding van het instituut en verkoopt dan op 2 juli 1877 het huis aan de dames S. C. Tak en A. Nicolai, onderwijzeressen te Zutphen, voor de

somma van f 7000, - te betalen in "Nederlandsche geldspecie of biljetten van de Nederlandsche Bank". Het vertrouwen in papiergeld groeit langzamerhand! Ook zullen de koopsters Tak van Nicolai bijdragen in de kosten voor het maken en onderhouden van schuttingen ter afscheiding van hun erf van dat van hun burens Adrianus Dolmans en van Vrouwe J. L. Tissot van Patot, echtgenote van de Heer J. C. Strick van Linschoten, de latere burgemeester van Maarssen.

Aan de Breedstraat heeft in die tijd kennelijk niet "Jan Modaal" zijn woonstede gehad! Op 31 juli 1891 koopt de Gemeente Maarssen, vertegenwoordigd door burgemeester J. C. Strick van Linschoten en gemeentesecretaris P. A. Rendorp ten huize van B. Peelen aan het Zandpad (Overkerck misschien of de steenbakkerij gelegen ter plaatse waar nu Scholten woont?) het herenhuis voor f 6500, - van de beide onderwijzeressen Tak en Nicolai. Daarna wordt de school nog geleid door Mej. Thieme. Maar ook een "Instituut voor jonge Jufvrouwen" heeft ondanks de ongetwijfeld charmante en veelbelovende spes patriae, die er in gehuisvest is, het eeuwige leven niet! Na + 1900 is het afgelopen met deze school. Wat echter niet wil zeggen dat er sindsdien aan de Breedstraat geen onderwijs meer is gegeven!

Jan Hofman.

Nogmaals Liudger

In ons periodiek - 2e jaargang, nr. 2, blz. 35 - namen wij indertijd een artikel over uit "Oud Utrecht" getiteld: "Bisschop Liudger te Maarssen geboren?" De schrijver ervan, dhr. H. Lubbers, vroeg daarin om reacties van anderen. Hij heeft echter tot nu toe geen enkele reactie ontvangen. Het zou uitermate interessant zijn te weten of genoemde Liudger wel of niet in Maarssen is geboren. Naast het feit, dat een in onze Vaderlandse Geschiedenisboekjes in één adem met Willibrord en Bonifacius genoemd prediker in ons eigen dorp aan de Vecht het levenslicht aanschouwde, zou daardoor mijn conclusie dat pas vanaf + 900 bewoning hier te verwachten valt, niet juist zijn (2e jaargang, nr. 4, blz. 61). Is er onder onze leden iemand die deze uitdaging zou kunnen en willen aangaan?

J. H. Witte.

't Sant (nu Breedstraat) in de 17de eeuw

Sinds de publicaties van Jac. Zwarts in de jaarboekjes van Niftarlake (jg. 1920 en 1922) heeft men gedacht en geschreven dat de eerste Portugees-Joodse godsdienstoeffeningen in Maarssen, gehouden werden in Vegtevoort, dat eerder Hogesant zou heten. (Vegtevoort lag op de plaats waar zich nu een garage en de apotheek Vechtevoort bevinden).

Een vondst in het Maarssense archief heeft nu duidelijk gemaakt dat Hogesant en Vechtevoort namen zijn voor twee gebouwen. Hogesant lag schuin tegenover Vechtevoort, òf op de plaats waar nu de winkel van Telkamp, òf op de plaats waar nu de kapsalon van Achterberg is gevestigd.

In de literatuur over het Portugees-Joodse verleden in de Vechtstreek komt men steeds weer tegen, dat in 1652 Abraham Aboab, telg uit een aanzienlijk Castiliaans geslacht, de buitenplaats Hogesant kocht, gelegen in Maarssen. Begrijpelijk, want men wil eraan herinneren, dat een jaar later, in 1653, het dorp Maarssen meer dan tien Joodse mannelijke ingezetenen telde, die ouder waren dan dertien jaar. Er is dan een Joodse gemeenschap, Kahal Kadosj, ontstaan, die de plicht heeft een Synagoge op te richten. Zo geschiedde het en in 1653 werd op Hogesant de wet van Mozes gelezen en werden de psalmen van David gezongen. Men vermeldt er dan tevens bij, dat Hogesant later Vechtevoort wordt genoemd. Maar toen Aboab Hogesant kocht, behoorde Vechtevoort nog steeds aan de Amsterdamse koopman Dirk de Graaf, die dit huis al in 1633 in eigendom had. Trouwens als Dirk de Graaf in 1658 Vechte-

voort verkoopt, worden in de verkoopakte de namen van zijn burens en overburens genoemd.

Oostwaarts gelegen, nu richting R. K. Kerk, woonde Jan Hardebol en westwaarts, nu richting Julianaweg, Jan Claessen van Vlooswijk, lid van een bekende regentenfamilie uit Amsterdam. Deze bewoonde Vechtendaal, een huizinghe, die eerst in de tweede helft van de vorige eeuw werd afgebroken. De overburen zijn volgens diezelfde akte: Seigneur Dionies Jode en de Heer van Lier. Juist die vreemde naam - Seigneur Dionies Jode - is van belang, want het is de schuilnaam van Abraham Aboab. Bovendien weten we, dat zijn naaste burens aan de ene kant Raymaecker en Hans van Es heetten en dat aan de andere kant een boomgaardje lag, dat Aboab er in 1653 bijkocht. Welnu, aan de Vechtzijde van 't Sant hebben noch een Raymaecker, noch een Van Es gewoond en daar was ook geen plaats voor een boomgaardje. Op de plaats waar nu de R. K. Kerk staat, woonde in 1633 nog schoenmaker Cornelis Jacobsen, die ongeveer tien jaar later het veld moest ruimen voor de bierbrouwerij Slijkenborg. Uit de notariële akte van 1699 blijkt dat de brouwerij en Vechtevoort aan elkaar grensden, want brouwer de Jong, mag volgens de akte, het vervallen schuithuis, dat op de grensscheiding lag, behouden en repareren. Hij mag het schuithuis landinwaarts wel langer maken, maar hij moet het aan de Vechtzijde inkorten, opdat de bewoner van Vechtevoort voor zijn "schuitje" dan ook een ligplaats krijgt. De eerste Portugees-Joodse bewoner van

Vechtevoort is Aaron Jesseroen, die het huis in 1684 koopt en daar een van de vertrekkers inricht als huissynagoge. Als zijn opvolger, Abraham Bueno de Mesquite, koopman te Amsterdam in 1718 Vechtevoort in volle eigendom overdraagt aan zijn zoon, die het huis dan al enige jaren bewoont, gebeurt

dat met de conditie: "... ook al hetgene in deselve huizinge was bevindende, uitgesondert hetgeen is in de kamer, alwaar tot nu toe de Joodse synagoge wordt gehouden".

Dick Dekker.

Graven in de kerk

Tijdens de laatste kerkrestauratie waren we (leden van de Archeologische werkgroep van de Historische Kring) in de gelegenheid een onderzoek in te stellen naar de fundamente van het oudste kerkje, dat er gestaan moet hebben. Echter zonder veel resultaat. Wel diepten we uit de zandlaag die onder de vloer aanwezig was, diverse brokstukken van grafzerken op. Immers tot het begin van de 19e eeuw was het de gewoonte in de kerk te begraven. Oorspronkelijk was de gehele kerkvloer met grafzerken geplavuïsd geweest. Daar de vloer al eens eerder opengelegd was, omstreeks 1913, was er van deze zerken vloer niet veel meer over. Behalve de paden was alles verdwenen.

Onder iedere steen had zich vroeger een graf bevonden. Er waren echter ook verschillende grafkelders. Deze werden met meer dan een zerk gedekt, b. v. de graven van Dhr. Boendermaker, de familie van Zuilen van Nijeveld en Johannes Abbema. In de lengte van de kerk waren totaal 34 rijen graven, vanaf de toren gerekend, naast elkaar, resp. 7 rijen van 9 graven in de breedte naast elkaar, dan 1 rij van 8 graven. We zijn nu aangeland in het midden van de kerk. Nu gaan dus de beide transepten meetellen, d. w. z. 3 rijen van 26 graven. Het koor telde 4 rijen van 8 graven en 1 van 4. Totaal in de kerk 185 grafzerken. We kunnen niet zeggen 185 graven, er waren nl. graven en grafkelders die door meer dan één steen gedekt werden, zoals b. v. de grafkelders van de familie van Zuilen van Nijeveld, bewoners van de Snaafburg, die samen met de kelder van Mevr. van Zuilen van Nijvelt van Wickevoort 6 graven in beslag namen. In deze kelder werden tevens bijgezet de Rooms-Katholieke geestelijken. De Van Zuilen waren zelf Katholiek en traden op als beschermheren van de R. K. geestelijken, die van Maarssen uit (na de Reformatie) de omgeving bedienden. Als laatste werd op 4 mei 1810 Pastoor Joannes van

Engelen hier bijgezet.

Deze was in 1748 te Bunnik geboren en overleed 29 april 1810. Sinds 1797 was hij pastoor te Maarssen.

Tijdens de volgende pastoor, Gerardus van Nooy (geboren 1765 te Utrecht) werd bij de R. K. Kerk op Beeresteyn een kerkhof aangelegd. Hier is het heden ten dage nog, zij het dat de kerk verdwenen is en vervangen door de kerk aan de Breedstraat. In augustus 1827 verscheen er een Koninklijk Besluit, waarbij het begraven in kerken definitief verboden werd.

Apart van de graven in de kerk was tegen de zuidmuur nog een grafkapel van de familie Huydecoper gebouwd, later gevolgd door nog enkele kleine grafkelders. De zerken die eens de kelder van de Van Zuilen dekten zijn nog in de kerk terug te vinden en herkenbaar aan het uitgehouwen zuiltje (zoals deze in het wapen van de familie voorkomt). Tijdens een vorige restauratie werd de vloer geheel opengebroken. Waarschijnlijk zijn toen heel veel zerken vernield. Een deel van de gespaard gebleven stenen vonden een plaats in het koor en in de paden. In het koor en het schip van de kerk bleven enkele stenen op hun plaats. Een deel van de zerken (waarschijnlijk brokstukken) werd verkocht en diende daarna om de stalvloer van Jagtlust te plavuizen. De rest van de brokstukken verdween in de nieuw aangebrachte zandlaag. Deze brokstukken kwamen nu voor een deel weer te voorschijn en konden door ons ontcijferd worden. Voor een deel hebben deze nu weer een plaats gevonden in de huidige vloer. Helaas zijn enkele zeer waardevolle stukken tussen het puin terecht gekomen en hiermee afgevoerd.

Grotendeels zijn echter alle gevonden brokstukken gefotografeerd en nagetekend. Verschillende brokstukken moesten als een puzzel aan elkaar gepast worden, maar leverden dan soms verrassende resultaten op, zoals b. v. de brokken die tesamen een manlijk en een vrouwelijk wapen voorstelden. Dat van

de man bleek het wapen van Nijenrode te zijn. Nu hebben de Nijenrodes gewoond op Bolenstein, dus moesten we daar verder zoeken. De Nijenrode die de eerste steen voor deze kerk gelegd had, kon het niet zijn; het vrouwelijke wapen klopte niet. Deze Splinter van Nijenrode was nl. gehuwd met Anna van Zuilen van Natewisch en daarna met Anna van Cleef. Het bewuste wapen stelde voor drie burgten, zodat het niet anders kon zijn dan de zoon van Splinter: Egbert van Nijenrode, die gehuwd was met Mabelia van Rodenburg. Hij had in 1567 zijn testament gemaakt en was daarna innocent verklaard. Waarschijnlijk is hij kort daarna overleden, want op 11 juni 1569 wordt zijn dochter Adriana met Bolestein beleend. Haar man Hendrik Botter van Snelenberg was Heer van Maarssenbroek. Hoewel Maarssenbroek kerkelijk tot Maarsen behoorde, was het een eigen gerecht met een eigen Heer, die op zijn beurt ook weer eigen schout en schepenen aanstelde. Dat brangt ons dan gelijkelijk bij de volgende legpuzzel, nl. de brokstukken die aan elkaar gepast de steen opleverde van Sara Duwoudt, weduwe van Eckbert Grauwert, schout van Maarssenbroek.

De zerk van de timmerman, later secretaris van Maarsen en maker van de preekstoel werd eveneens teruggevonden. Deze Jasper van Eeten woonde aan de Daalschedijk (nu Binnenweg) in het huis Eetenslust (nu Solitude). Ook de steen van zijn buurman is nog in de kerk aanwezig nl. voor de preekstoel, t. w. Willem Christiaan Jonck, schoonzoon van de naamgeefster van het huis Haseburg. Haar naam was Constantia de Haese. Ook de steen van schout Jan Steehouwer (overleden 31-1-1757) is gaaf in het koor achtergebleven, evenals die van Cor-

nelis Jansen Smet, compleet met wapen (twee kleine en een groot afgebeeld aambeeld, op de andere helft idem drie smids-hamers).

Schoolmeester Jan Blokzijl moest het met een veel eenvoudiger zerk doen, niet meer dan zijn naam sierde de halve teruggevonden zerk.

Anders dan Gerrit Theunisse Ganssevangher, die een gans in zijn wapen voerde, Abraham de Graaff (eigenaar van de steenbakkerij Goed ten Bosch) daarentegen vond alleen zijn naam weer voldoende. Uit de halve steen bleek dat hij in 1656 overleden was. Het jaartal 1656 komen we overigens meerdere malen tegen. Of er een samenhang is met een epidemie of iets dergelijks is mij niet bekend. In ieder geval Capiteyn Paulus Egberts Sonck, die op Raadhoven woonde, overleed in hetzelfde jaar, evenals Govert van de . . . , zijn naam is verder niet meer aanwezig.

Twee stenen waren er met hetzelfde opschrift, zij vermelden beide de namen Cornelis Willemsen van der Vliet van Nijburg, Dirck Janse Oosterlaak en Jacob Huygen.

Soms zijn de brokstukken zo summier, dat we slechts verder kunnen gissen, b. v. naar Trijnten Ja. . . in Maarsse. Er waren ook nog stukken met Gotische letters, b. v. vermeldend "Herman Jacobsz. V. . . meer" en ". . . eter Cornelis Dor of Doe". Opmerkelijk waren de vele fragmenten met wapens.

Rest ons tot slot nog te vermelden de grafkelder waar op de binnenwand stond geschreven: J. F. van den Eden. Dit bleek te zijn Jan Frederik van den Eden (overleden 25 mei 1797), predikant te Maarsen.

R. Pos.

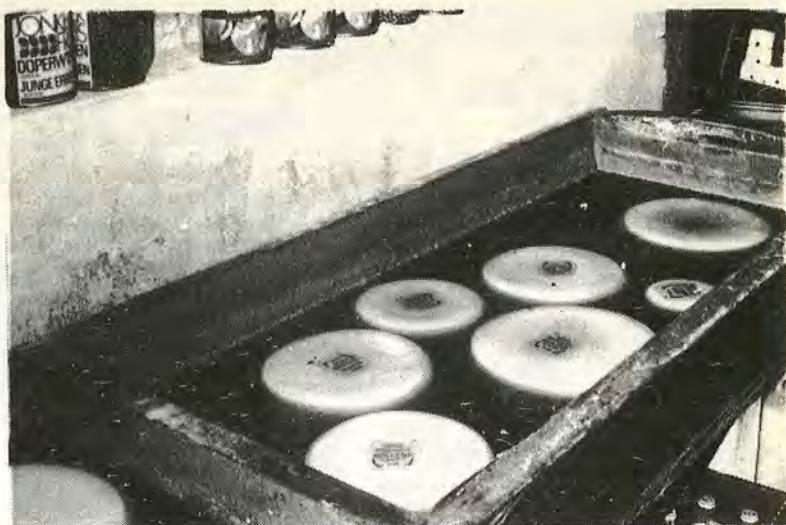
Ballade van de Boerenkaas

In dit tweede en laatste deel van de Ballade van de boerenkaas zien we de opkomst van de partikuliere en koöperatieve kaasfabrieken. Het zwaartepunt ligt in West-Nederland bij de koöperatieve kaasfabrikage. Daarom gaan we eerst even in op het ontstaan van de boerenkoöperatie. Deze kwam op vanuit de hoek van de konsumptie-melkers, vandaar dat we nu het zoeklicht daar op richten.

Nog in het laatste deel van de vorige eeuw waren er "zoetboeren" die hun melk afzetten in de dorpen en de steden. Aanvankelijk verkochten ze daar zelf de melk aan de deur. Naderhand vestigden zich boerenzoons in de stad als melkslijters en aan deze mensen leverden de boeren daarna de melk af.

Vanouds vervoerden zij deze in houten vaten, later in de bekende metalen bussen.

Kazen - van een
rijksmerk voor-
zien - die na het
persen enige tijd
in het pekelbad
verblijven.

Het vervoer geschiedde met paard-en-wa-
gen of met de hondekar. Dit vervoer, de bij-
behorende wandelsport inbegrepen, maakte
dus deel uit van het boerenbedrijf.
Uit deze tijd zijn kleurige verhalen overge-
bleven. Terwijl de zuivelbereiding op de
boerderij door zijn lange historie een hoge
graad van perfectie had bereikt, verkeerde
de aflevering van konsumptiemelk aan de
stadsbevolking in hygiënisch opzicht in een
erbarmelijke staat. Een enkel dingetje. Het
was destijds gebruikelijk om veel water aan
de konsumptiemelk toe te voegen. De melk
kwam toen ook wit uit de koe, maar als de
huisvrouw ze kocht, zag ze, volgens een
zagsman "blauw van ellende". Er moet bij
het zeven van de melk ook weleens eenden-
kroos en zelfs een keer een baarsje in de
zeef zijn blijven liggen. Ra, ra, waar kwam
dat vandaan?

Niet allemaal winst

De regeling van de prijs was nog zuiver een
zaak tussen de boer en zijn afnemer. Om-
streeks 1897 verkochten de veehouders rond
Amsterdam de melk aan melkslijters voor
36 stuiver per vat van 30 liter. Voorwaarde
was, dat ze elke dag voor een vaste hoeveel-
heid, de taxe, zorgden. Eén van de konse-
kwenties van het taxe melken was, dat de
boeren in het voorjaar, waarin er veel melk
is, meestal overhielden

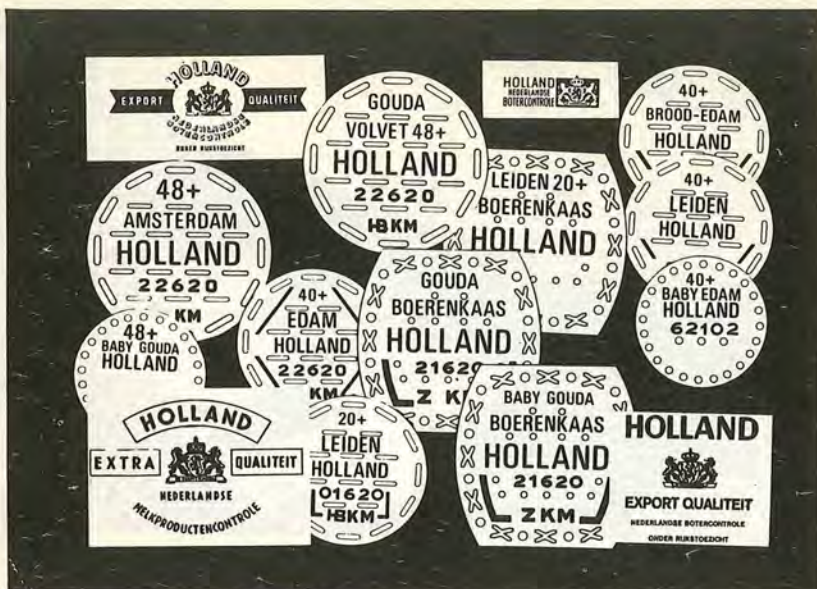
Die overmelk bracht op de melkmarkt door
het grote aanbod weinig op en was een schad-
depost, als de boer dit surplus niet zelf tot
boter of kaas verwerkte. Hadden ze daar-
entegen in een droogteperiode tegen eind
juni of begin juli te weinig melk om aan hun

verplichtingen te voldoen, dan moesten ze
met een paar half afgemolken koeien naar
de markt om enkele "verse" koeien terug
te kopen. Deze gaven wel meer melk, maar
waren óók een stuk duurder. . .
Hetzelfde deed zich voor in de herfst, waarin
de melkgift aanzienlijk daalt. En tenslotte
moest er in de winter veel krachtvoer aan te
pas komen om de toch al lage melkgift zoveel
mogelijk op peil te houden en zo aan de taxe
te komen. Kortom, de konsumptiemelk mocht
dan in het algemeen goed geld opbrengen, de
kostprijs lag evenredig hoog!

Melkinrichtingen, ook in onze streek

Bij de voortgaande bevolkingsgroei begon-
nen in de steden en grotere dorpen melkin-
richtingen te ontstaan. Deze gaven de melk
eerst nog geen speciale behandeling. Wel
lieten ze de melk, als ze de samenstelling
niet vertrouwden, door een apotheker on-
derzoeken.

In de eerste jaren van deze eeuw kwamen
de gemeentelijke keuringsdiensten. Ook pas-
teurisatie en sterilisatie deden hun intrede
en weldra bevatte het assortiment van de
melkinrichtingen, behalve gepasteuriseerde
en gesteriliseerde melkprodukten, onder
andere ook gortepap en vla. Om kort te
gaan, het begin van de machinale verwer-
king van melk was er en ook in onze streek.
De stad Utrecht had de primeur voor ons
land met de oprichting aan het Leidse Veer
van de UMI, de Utrechtse Melkinrichting,
in 1879. De UMI ging later samen met de
Melkinrichting Van der Lee aan de Amster-
damsestraatweg. De combinatie heette

Hier een aantal van deze rijksmerken. In het midden het "identiteitsbewijs" van de Goudse boerenkaas.

VUMI. In Utrecht - in de Adelaarstraat - was inmiddels ook verschenen de Utrechtse Melkcentrale, de UMC, opgericht door zelfstandige melkslijters. Deze heeft bestaan tot 1975 en is toen opgegaan in Menken Landbouw b. v. te Wassenaar. In de toenmalige gemeente Zuilen was de Elinkwijkse Melkinrichting, de EMI, gevestigd.

Nu waren de Maarssense gebroeders A. en J. Stam, wonende te Maarssen, op 5 juni 1922 in de Stephensonstraat in de toenmalige gemeente Zuilen het Melktransportbedrijf VIOD, "Vooruitgang is ons doel", begonnen. Het was een soort grossierderij - we komen de melkgrossier verderop nog tegen - die zijn melk leverde aan Van der Lee die toen nog onder die naam draaide. Het vervoer geschiedde de eerste jaren met paard en wagen. Op 26 november 1924 verscheen hun eerste vrachtwagen op de weg. Het ging de VIOD blijkbaar goed wat zij kocht de reeds genoemde EMI op en heette daarna EMI-VIOD. In 1940 werd de fundering gelegd voor de nieuwe fabriek in de Adriaan Mulderstraat.

De eersten die langs de Vecht samen een melkinrichting oprichtten, te weten in 1888 in Vreeland, waren jhr. Henry Tindal en de heer Insinger. Hun produkten - flessenmelk en boter - gingen per eigen boot, genaamd De Kraai, naar Amsterdam.

Tot directeur van deze fabriek werd benoemd Jan van Tiel, een onderwijzer uit de hoofdstad. Dat de keuze op hem viel, laat zich

als volgt verklaren: er was toen nog geen opleiding voor zuiveldirecteur en men achtte Van Tiel een geschikt persoon die bovendien in het bezit was van een landbouwakte. Nu maakten Jan's kollega's uit Amsterdam jaarlijks samen een uitstapje; steevast werd het een boottocht op de Vecht. Het was hun enige vertier. Ter hoogte van de boterfabriek in Vreeland aangekomen, traden ze op dek aan en deklameerden in koor het rijmpje: "Hier woont Jan van Tiel, die met zijn neus in de boter viel". Dan kwam Jan naar buiten en groette al zwaaiend zijn oud-kollega's hartelijk. Hoe zou het met Jan zijn afgelopen?

We hebben het vermoeden dat Jan naderhand over de boter is uitgegleden om in de beeldspraak te blijven. Kortgeleden verscheen namelijk het boek "Henry Tindal - Een ongewoon heer met ongewone besognes", door dr. H. J. Scheffer.

Jhr. Tindal was oud-beroepsofficier en drager van de Militaire Willemsorde. Hij heeft zich echter ook, zij het zonder sukses - op kommercieel terrein begeven. We citeren hier iets uit een recensie van genoemd boek. "Nu Jhr. Henry Tindal zelf. Een man van belangrijk aangeboren talent, ondernemend, vindingrijk en schrand. Eveneens nochtans iemand zonder voldoende zelfkontrolle of zelfkritiek. Terecht wees hij op tal van lacunes in het toenmalige Nederlandse militaire beleid, maar bij voortduren zonder veel resultaat eigenlijk, hoewel velen inzagen dat het gelijk aan zijn kant was..."

Men nam geen nota van zijn kritiek, "omdat de toon van de schrijver te persoonlijk, te agressief en te egocentrisch was".

"Wat de commerciële affaires van de heer Tindal aangaat, melkfabrikant bijvoorbeeld, daarin was hij allerm minst gelukkig. Deze man dacht onvoldoende na over de financieringsbehoeften van nieuwe bedrijven en eindigde als bankroutier. . . "

"Hij schatte in grote lijnen de ontwikkeling juist, maar faalde volledig in het detail der uitvoering, terwijl hij van zijn zwager Heinen had kunnen leren hoe, voortbouwend op wetenschappelijke gedachtenvorming - in dit geval de bacterioloog dr. Elion - groot commercieel succes kan worden bereikt. Hij zag niet in hoe lang de weg is van een technisch wetenschappelijk idee naar een winstgevende en technologisch mogelijke uitvoering. . . . "

Dus: hoe zou het Jan zijn vergaan?

In 1890 werd de partikuliere Maarsseveensche Stoomzuivel fabriek gesticht. Directeur-eigenaar was A. A. van Vloten te Maarssen. De produktie van boter en kaas werd echter nog voor 1900 stilgelegd en de fabriek gesloten, voornamelijk als gevolg van problemen in verband met de aankoop van melk.

In Breukelen draaide sinds 1893 de Roomboterfabriek Insulinde, Agema en Co. Het bedrijf hette later "Hoekstra", weer later Sterovita en was daarna verwerkingsbedrijf van de CMC onder de naam Melk-Unie. Inmiddels is dit bedrijf stilgelegd.

Hoe ontstonden nu de kaasfabrieken?

De bovengenoemde Maarsseveensche Stoomzuivelfabriek was in onze streek de eerste, maar ook de laatste die kaas heeft gemaakt. Wel ontstonden meer westwaarts kaasfabrieken, particuliere ondernemingen, zoals Oud-Holland, Bodegraven en Nieuw-Holland, Woerden.

De grote oorzaak van de overgang van de kaasbereiding op de boerderij naar de fabriek - we zagen het al in het begin - is de vele benodigde arbeid. In de grote gezinnen van toen was het "arbeidsaanbod" groot genoeg. Als de koeien afkalften en de hoeveelheid melk op de bedrijven in het voorjaar snel opliep, waren er genoeg handen om al die melk tot kaas te verwerken. Maar geleidelijk aan werden de gezinnen kleiner en gingen er meer kinderen leren. Vaak bleven nog één of twee zoons op het bedrijf, maar er kwam een tijd dat de boer en de boerin er steeds meer alléén voor kwamen te

staan. En dan kon men op een gegeven moment de taak niet meer aan, men werd te oud of men had er geen zin meer in. Dan ging de melk naar de fabriek.

Kortom, terwijl de produktie van boerenkaas afnam, steeg die van fabriekskaas. Tussen haakjes: het is niet onze bedoeling om de fabriekskaas als een tweederangs artikel af te schilderen. Dat was zij in de aanvang zeker wel. Maar de onderlinge concurrentie zorgde voor een voortgaande perfectie bij de kaasbereiding in de fabriek en deze staat nu op een hoog niveau. Dat kunt u trouwens zelf proeven.

De boeren, waaronder ook velen in de venen ten oosten van de Vecht, verenigd in de CMC, werden op den duur zelfs de grootste kaasfabrikanten. Dat neemt echter niet weg dat ook een aantal partikuliere fabrieken in het Westnederlandse gebied prima Goudse kaas maken. Om er enkele te noemen: Ver. Zuivelfabriek De Vijfheerenlanden B. V. te Schoonrewoerd, Zuivelfabriek v/h P. Stam te Vianen en Zuivelfabriek De Giessen B. V. te Peursum.

Bundeling van boerenkracht

Langzaam maar zeker - en vooral na 1900 - nam de macht van de melkhandel en melkverwerkende industrie, waaronder ook de eerste partikuliere kaasfabrieken toe. En dat, terwijl de problemen van de veehouderij inzake de afzet van de melk en de prijsvorming onopgelost bleven. De boer had om zo te zeggen weinig in de melk te brokkelen. Het kon daarom niet missen: ook bij de Westnederlandse veehouders groeide de behoefte aan bundeling van krachten. Maar het lukte vooralsnog niet erg, daar vorm aan te geven. In de rest van ons land was er op organisatorisch gebied onder de boeren al aardig wat gaande. Een kwart eeuw na de uitvinding van de centrifuge in 1876 - het begin van de zuivelindustrie - was ons land al overdekt met honderden zuivelfabrieken. Nu kan men over dat organisatieleven lang en interessant doorgaan, maar we moeten ons hier sterk beperken. Nou ja, het broodnodige staat erin en dat moet, want anders snapt u geen bal van deze ballade.

De koöperatieve zuivelfabrieken in ons land - oorspronkelijk in provinciale bonden verenigd - combineerden zich in 1900 in een landelijke federatie, het FNZ. In navolging daarvan richtten de partikuliere fabrieken in 1908 de VVZM op, de Vereniging van Zuivelfabrikanten in Nederland. Op het programma stond onder andere de bestrijding van misstanden bij de bereiding van zuivel-

De Brugstraat in Breukelen met links het hoge pand 37A, van waaruit de heren Molenkamp hun kaas naar vele landen in Europa verzonden.

produkten en de handel daarin. En dat was een loffelijk streven! Maar met de koöperatie van de boeren in het westen lukte het aanvankelijk niet zo best. Een zekere structuur tekende zich wel af, maar de moeilijke periode bleef het voorjaar, waarin de boeren met grote hoeveelheden overmelk zaten. Het lukte hun niet de overmelk tegen een redelijke prijs kwijt te raken. Evenmin slaagden daarin de melkveilingen die in 1929 kwamen. Ook over deze veilingen werd veel melk tegen afbraakprijzen verkocht. Bovendien verscheen na de eerste wereldoorlog - we hadden het er al over - de melkgrossier op het toneel. De stijgende behoefte aan melk voor de grote steden moest uit een steeds groter gebied worden betrokken. De grossiers haalden nu de melk van de verder afgelegen boeren op, want de afstand tussen stad en boerderij werd voor boeren en slijters te groot. Toen dan ook al spoedig na de eerste wereldoorlog de vrachtauto paard-en-wagen verving, lag het vervoer van de melk naar de fabriek al niet meer op de weg van de individuele veehouder. Dat betekende een zekere beperking van zijn ondernemerschap.

Daar kwam bij dat vele grossiers ten gerieve van hun afnemers ook aan het bereiden van melkprodukten sloegen. Op die wijze begonnen de afnemers van de melk samen een macht te vormen, hetgeen de boeren steeds meer hun afhankelijkheid deed beseffen.

Waarom eigenlijk geen koöperatie?

De positie van de Westnederlandse melkveehouders bleef zeer kwetsbaar. Het lijkt dan ook vreemd dat in het westen het gezamenlijk optreden van de boeren - in tegenstelling tot de rest van Nederland - maar niet van de grond kwam. In het verleden - rond 1900 - waren enkele pogingen van groepjes veehouders om zelf de melk te gaan verwerken, mislukt. De fabriekjes die ze stichtten bleken niet levensvatbaar. Ze konden het niet bolwerken tegen de melkhandel. En evenmin tegen de gevestigde grootbedrijven, de particuliere fabrieken van gekondenseerde melk tie van het einde van de negentiende eeuw dateerden, zoals Hollandia Vlaardingen en Van den Bergh's Condensed Milk Company of Holland in Rotterdam.

Dat de koöperatie in het westen vertraagd kwam opzetten, was onder meer het gevolg van de hogere prijs die de konsumptiemelk opbracht. De boer meende daardoor nogal sterk te staan. Maar de schijn bedroog. We hebben er al op gewezen dat de kostprijs van de melk óók hoger lag. Dan was er het grote aantal zelfkazende boeren. Dezen voelden zich ook aardig veilig, maar dat gevoel was meer gerechtvaardigd. Want als ze in het voorjaar met een lage prijs voor hun melk werden afgescheept, dan bleven ze niet met de zwarte piet in de eeltige handen zitten. Ze haalden gewoon het kaasgereedschap wat eerder voor de dag dan eigenlijk hun bedoeling was.

Toch koöperatie

De landbouwkrisis in de dertiger jaren leidde er toe dat de koöperatie ook in West-Nederland op gang kwam. Dit gebeurde in 1938 in de vorm van de CMC die echter in en door de oorlog z'n betekenis verloor. Overtuigd dat de boeren direkt na de oorlog moesten beschikken over een uit eigen kracht en initiatief geboren organisatie, richtten 74 voormannen in april 1944 de Coöperatieve Melkafzet Centrale op. Binnen enkele maan-

den meldten zich vele duizenden als lid aan. De I. I. V., de - particuliere - Industrie-Inkoop-Vereniging, trad de CMC niet bepaald met open armen tegemoet. Ze rook een héle grote lont...

De CMC persenteerde zich namelijk als een melkverkoopende organisatie, die niet zelf de melk verwerkte. Maar de particuliere fabrieken, die de verwerking als hun terrein beschouwden, hadden dienaangaande zekere twijfeld. Nu kwam de klap niet onmiddellijk want de kooperatie was met noppes begonnen en de leiding had de handen al vol aan de zorgen om het bussempark. Want de eerste stap van de CMC naar meer onafhankelijkheid voor haar melkveehouders was geweest, de melk franko fabriek te gaan verkopen. Dat wil zeggen dat ze het melkvervoer - toen uitsluitend in bussen - zelf ter hand nam. Maar de melk zelf bē- en verwerken was bij de meeste leden toen nog geen haalbare kaart.

De aankoop van vier fabriekjes in 1947 was de eerste uithaal van de CMC naar eigen verwerking. Bij die gelegenheid wijzigde zij haar statuten overeenkomstig en de naam werd Coöperatieve Melk Centrale. De witte beer was los...

Tot het particuliere kamp behoorden onder meer het Sierkan-kompleks met de kaasfabrieken Oud- en Nieuw-Holland. Om in de buurt te blijven: drie standaardisatie-bedrijven in Amersfoort waren eveneens gebundeld. In Gooi- en Eemland waren er van de zestien oorspronkelijk aanwezige standaardisatie-bedrijven vijftien gekonsentreerd in de Verenigde Gooise Melkbedrijven, de VGM.

Ook vormden zich voortdurend nieuwe concentraties en vond er dus een voortgaande machtsvorming plaats bij handel en industrie. Daarbij voelde de CMC zich op haar beurt weer niet op haar gemak! Na 1947 overwoog zij dan ook ernstig iedere kans om zelf meer melk te kunnen gaan verwerken. Zo nam zij in 1948 het enige buiten de VGM gebleven bedrijfje "Gooiland" te Naarden over. Deze overname vormde later de brug naar de deelneming van de CMC in de VGM.

De nieuwe tijd

Al direct bij de start in 1945 was de CMC voorstander van samenwerking op langere termijn met particuliere ondernemingen en zij streefde die ook na. Deze samenwerking stoelde op de reële situatie dat enerzijds de CMC over een grote hoeveelheid grondstof beschikte en anderzijds de particuliere fa-

abrieken de verwerkings-apparatuur hadden. Zo kwamen overeenkomsten tot stand en natuurlijk het eerst met bedrijven die niet bij de I. I. V. waren aangesloten. De eerste belangengemeenschappen gingen de CMC aan met de kaasfabrieken Oud-Holland en Nieuw-Holland en er volgden meer. Vaak was daarin ook financiële deelname van de CMC begrepen.

Ook in de melkveehouderij zelf tekende zich de nieuwe tijd die onherroepelijk doorbrak, af. Een proces van schaalvergroting van de veehouderij-bedrijven zette over heel Nederland in. Het aantal bedrijven werd kleiner; het aantal koeien op de overblijvende bedrijven groter. De specifieke taak van de melkveehouder werd hoe langer hoe meer: het zo efficiënt mogelijk produceren van een grote hoeveelheid melk. Dit met behulp van een slordige vijftig koeien die ieder vijfduizend - liefst zesduizend - of meer liter per jaar geven.

De overgang van een boerenbedrijf van gemiddelde grootte naar dit formaat vraagt doorgaans een omvangrijke investering. De veestapel moet worden uitgebreid en er is meer stalruimte nodig. Dit betekent vaak de bouw van een ligboxenstal met aparte melkstal. Dit systeem bespaart zoveel arbeid dat de boer twee keer zoveel koeien kan houden dan bij de traditionele bedrijfstechnieken.

Ook in de venen ten westen en ten oosten van de Vecht ontstaat dit type bedrijven. Van de weg af is de nieuwe ligboxenstal goed te zien, al staat deze meestal aan de achterzijde van de boerderij. Voor zelfkazen is op deze bedrijven geen plaats meer. De verzorging van de koeien en het winnen van ruwvoeder vraagt alle tijd. De melk - ook die van de bedrijven met de klassieke grupstal - vindt zijn weg, hetzij naar een verwerkingsbedrijf van de CMC, in dit geval Woerden, hetzij naar één van de fabrieken in Utrecht.

1960: Kaasmarkt Breukelen 75 jaar!

Om te weten hoe het de boerenkaas in onze streek is vergaan, grijpen we even terug naar 1960. Op vrijdag 5 augustus van dat jaar vierde Breukelen feest ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de kaasmarkt. Om 9 uur luidde de marktmeester Geurt van Os de bel op de feestelijk met vlaggen getooidde markt, waar een talrijk publiek aanwezig was. De boeren brachten hun kaas te markt met versierde wagens en velen hadden zich in de kledij van rond 1885 - het geboortjaar van de markt - gestoken.

Die markt met boeren, kaashandelaren, kaas en een menigte toeschouwers boden een kleurrijk spektakel.

Burgemeester Bijleveld opende de feestmarkt met een korte speech. Daarna traden enkele historische figuren voor de mikrofoon, waaronder de heren J. D. Bastert, J. Molenkamp Sr. die we al goed hebben leren kennen en Teunis de Wit, marktknecht die altijd meehielp om de kaas van de markt naar de waag te brengen. Behalve de markt vond er een kaaskeuring plaats, een veetoonstelling, een ringstekerij en een ruiterveest waaraan alle rijverenigingen uit de Vechstreek deelnamen. 's Avonds voerden 120 muzikanten een mars door het dorp uit, terwijl in het park Boom en Bosch het feest met een taptoe werd besloten.

Je zou zeggen: dat kan niet stuk!

Maar in zekere zin was het feestgedruis de zwanenzang van de kaasmarkt. Insiders wisten toen al dat het zelfkazen z'n hoogtepunt voorbij was. Steeds meer zelfkazers gingen ertoe over hun melk aan de fabriek te leveren. Het einde kwam in 1973. De heer Molenkamp kocht er - 88 jaar oud - de laatste kaas.

Jonge Jaap: 40 jaar in de kaas!
We zijn aan de laatste strofe van de ballade van de boerenkaas gekomen.

In het kaaspakhuis Brugstraat 37A hebben we een gesprek met Jaap Molenkamp junior. Jaap is een van de laatsten der Mohikanen, lees: boerenkaas-experts, in onze streek. De anderen zijn de veehouders die volhardden in de zelfkazerij, zoals de heren H. W. J. van Engen in Nieuwersluis, A. de Reuver te Loenen, A. G. Vendrig te Vreeland, A. Smit te Maarssen, C. Hogenhout te Westbroek en W. Vergeer te Achttienhoven. De andere aktieve - en niet meer aktieve - boerenkaas-experts zijn zij die in het verleden kaas hebben gemaakt en zij die nog in boerenkaas handelen of inmiddels uit die handel zijn getreden. Een legertje dat niet meer aangroeit.

Integendeel!

Jaap kwam op zijn dertiende verjaardag, dus op 10 september 1937 in dienst bij zijn vader. Toen deze uit de kaashandel trad, bleef Jaap in het "onderhoud" van de kaas, de vakterm voor de verzorging in de pakhuizen. Dat zijn Brugstraat 37A en De Danne in de Dannerstraat 12-14, eigendom van de familie Molenkamp.

Maar het veertigjarig jubileum van Jaap Molenkamp junior betekende tegelijkertijd het einde van zijn werk in de kaas. De pakhuizen

zullen voor heel andere doelen gaan dienen. In die 40 jaar zijn er enige miljoenen kazen door Jaaps ijverige handen gegaan. Hij lacht in het algemeen gemakkelijk, maar het afscheid van de kaas gaat hem toch aan het hart.

Beëdigd waagmeester

We vroegen naar de aard van zijn werkzaamheden in de pakhuizen. "Mijn werk bestond allereerst uit het in ontvangst nemen van de boerenkazen die mijn vader op de markt had gekocht. De boeren leverden deze bij de waag af en in mijn hoedanigheid van waagmeester woog ik de partijen, gaf de wegbrieven af en inde het weggeld. Zodoende kende ik alle boeren van wie we kochten op m'n duim", aldus Jaap.

We vroegen hem een paar namen te noemen en vlot gaf hij de volgende opsommingen: In Nieuwersluis H. W. J. van Engen en H. Nagel. In Breukelen F. E. Folkerts, W. H. van der Grift, J. A. van der Horst, W. Jansen, W. Kemp, T. A. van Woudenberg en T. A. van Woudenberg.

In Maarssen, Tienhoven en Maarsseveen: H. Verwey (Maire Hofstede), W. C. M. Spelt, J. G. van Rijn en H. Spelt (Zandpad), M. van 't Woud, J. van den Bosch, F. van der Wilt, W. van Oosterom, D. en T. van Walderveen en D. Hagendoorn.

In Westbroek A. de Groot, Gebroeders P. en E. van Zijtveld, A. Oudshoorn en J. Otten. In Achttienhoven A. Stam.

Maarssense melkmeisjes

We merken even op dat hier met D. van Walderveen Dirk wordt bedoeld, die sinds 1922 veehouder was op Nimmerdor; Teus van Walderveen zat aan de Dwarsdijk. We hoorden toevallig nog een bijzonderheid in verband met de kaasmakerij op hun bedrijven van mevrouw E. W. E. Timmer-Overbeck, Nieuweweg 10, Breukeleveen. Zij is van oorsprong een Duitse en vertelde ons hoe zij in ons land terecht was gekomen. Haar drie oudere zusters hadden in 1922 - tijdens de moeilijke jaren in Duitsland na de eerste wereldoorlog - het ouderlijk huis in Dissen-Bad Rothenfelde in het Teutoburgerwoud verlaten om in Holland als melkmeisje te gaan werken. Duitse boerenmeisjes waren hier zeer gezien omdat ze zo goed melkten. Ook maakten ze meestal de kaas op de boerderij. Mevrouw Timmer was, toen haar zusters vertrokken, tien jaar oud, bleef dus thuis en werd naaister. Haar zusters kwamen in Maarssen terecht. De ene trad in dienst op de boerderij van Dirk van Walderveen. Deze

De heer Molenkamp junior - een aantal jaren geleden - in aktie bij het pak-huis De Danne in de Dannestraat.

zat op Nimmerdor dat kort daarvoor door de heer A. A. van Vloten was verlaten. De andere zuster kwam bij veehouder H. Spelt aan het Zandpad. Tijdens een bezoek aan haar zusters in 1933 besloot mevrouw Timmer hier te blijven. Ze trad in dienst bij Teus van Walderveen aan de Dwarsdijk in Tienhoven. Ze leerde daar kaas maken en werkte er in de huishouding. In deze periode leerde ze haar man, Aart Timmer, kennen.

Voordat we naar de Brugstraat 37A terugkeren, even iets over de

Echte Maarssense boerenkaas

De enige veehouder in de gemeente Maarssen die nog kaas maakt, is de heer A. Smit, Middenweg 22 in de Béthunepolder. Hij had voorheen een bakkersbedrijf in Amstelveen en vestigde zich hier in 1965 als veehouder, nadat zijn zaak was onteigend. Hij kocht de boerderij van de heer G. Hogerhout die in verband met zijn leeftijd met de veehouderij ophield en in het dorp Maarssen ging wonen. De heer Hogerhout maakte geen kaas, maar leverde de melk aan de toenmalige Sterovita in Breukelen. De heer Smit deed dat aanvankelijk ook.

"Een hele overgang van de bakkerij naar de veehouderij", merkten wij op, "de enige overeenkomst is dat beiden, bakker en boer, vroeg uit de veren moeten".

De heer Smit vertelde: "Wij hebben een gezin met dertien kinderen, waaronder acht jongens. Er waren toen mijn bakkerij werd onteigend, behalve mijn drie dochters nog acht jongens thuis, Joop, Albert, Piet, Jacob, Henk, Cor, Arie en Willem. Daar wa-

ren er bij die wel liefhebberij hadden voor het boerenwerk. Piet hield bijvoorbeeld koeien op een deel van het weiland van een veehouder in Amstelveen. Die boerderij is destijds ook onteigend, maar het bedrijf behoefde nog niet direct te worden ontruimd. Wel vertrok die boer naar de Waverpolder, maar er kwam een zetbaas op het bedrijf in Amstelveen. Piet kon er met zijn koeien voorlopig nog wel blijven, maar moest toch naar iets anders omzien. En zelf zat ik ook in die situatie. We moesten dus wat en zo kocht ik de boerderij van Hogerhout met de koeien. Piet en Jaap gaven de start aan het bedrijf. De andere kinderen woonden ook bij ons, maar werkten buiten de deur. Piet trouwde al spoedig en is naderhand in Amsterdam schilder geworden.

Nu kwam er een paar jaar geleden een moment waarop de melkprijs opeens een stuk daalde. Henk, die het boerenwerk ook verstond, stelde toen voor dat we kaas zouden gaan maken. Ik dacht: "Daar kunnen we niets bij verliezen. De opbrengst van de melk is nu eenmaal laag en wat maakt het uit, of je aan de eerste galg hangt of aan de laatste." Henk leerde kaas maken op een cursus van het kaaskontrolestation in Gouda. Ik kreeg in 1971 mijn vergunning om te kazen. We kochten de benodigde apparatuur en we begonnen.

Het lukte best. We verkochten de kaas op de markt in Woerden en soms in Gouda. De kaasverkoop aan huis kwam ook op gang en dat is nu zelfs hoofdzaak geworden. Op dit moment maken we geen kaas. Het is nu november en u weet: het kasseizoen begint

in het voorjaar en eindigt in de herfst. Het vee staat op stal. Er is in deze tijd minder melk dan in de zomer en de wintermelk brengt nogal wat meer op. Vandaar dat de boeren nu praktisch geen kaas maken. Maar ik heb voldoende op de stelling liggen voor mijn klanten uit de verre omtrek."

De laatste kazen

Het is tamelijk donker in het pakhuis. Er mag geen zon binnenkomen en daarom zitten er maar enkele kleine ramen in. Het glas is bovendien met blauwe verf bestreken tegen de vliegen. Jaap steekt een lamp aan. We zien niets dan planken... kilometers planken die alleen in breedte variëren, omdat ze aangepast zijn bij de middellijn van de kazen. En die middellijn verschilt al naar het gewicht dat vijf, tien, dertien en zeventien kilo bedraagt. Dat zijn de gangbare soorten.

Op enkele planken prijken de laatste kazen die Jaap nog zal "onderhouden". Vóór ons staat de kaaswaag, de in 1728 door G. G. - maar wie is dat? - gesmede, ijzeren weegschaal. Het kaasplateau is voor goed leeg. De evenaar staat buiten het huisje want op het andere plateau staat een ijzeren gewicht van 25 kg met het ijkmerk 76, het laatste dat er ingeslagen is. "Hier heb ik nu gewerkt", zegt Jaap, "eerst bij vader en de laatste jaren voor derden. De 14 dagen oude kazen legden we op de planken om te fokken, dat wil zeggen, om te rijpen. Wat tot drie maanden ligt is jonge kaas, tot zes maanden jong-belegen, tot negen maanden oud-belegen en tot twaalf maanden oude kaas.

Receptie

Nadat hij ons uitvoerig het onderhoud van de kaas had uitgelegd, vervolgde hij: "Op 10 september had ik dat precies veertig jaar lang gedaan en altijd met plezier, hoor!" En over de jubileumreceptie in De Kampioen in Nieuwersluis is hij opgetogen. "Tweehonderdvijftig bezoekers - op zijn minst", zei hij enthousiast: "Tjonge, wat een mensen. De zelfkazers uit de wijde omgeving waren; wethouder O. J. Contant; de heren Schoonderwoerd junior en senior, directeur en oud-directeur van de Rabobank; notaris van der Wedden uit Loenen; dominee W. Molenaar met zijn vrouw en de ouderlingen; mijn broers en zusters, neven en nichten. En niet te vergeten de scholieren en de studenten van Nijenrode, die bij me gewerkt hebben, allemaal. En bloemen en kado's en speeches, het hield niet op! Het heeft me geweldig goed gedaan!"

Ons afscheid van Jaap is niet het laatste woord van de ballade. Want de vraag blijft over: vanwaar dat gevoel, dat er mèt de boerenkaas toch iets méér is verdwenen dan de oorspronkelijke smaak van de maalse boerenkaas. Wat is dat nu precies? Misschien is het dat kostbare element: persoonlijkheid. Of nu de boer of de boerin de kaas maakte, er stond een persoon met een eigen wezen, een mens aan de kaasbak. Een man of vrouw die met het maaksel van zijn of haar handen eer inlegde. In de grote, moderne wereld ligt het anders. Praktisch niemand doet of maakt meer iets alléén. Bijna geen enkel produkt draagt die persoonlijkheid meer. We hebben nu massaprodukten, ook al de keuze in een bepaald artikel nog zo groot.

Oké, maar de ironie wel dat juist in de tijd waarin er alleen maar die persoonlijke boerenkaas was, veel mensen droog brood aten. Nu is er de "onpersoonlijke" fabriekskaas, maar wie eet nu nog droog brood? Zelfs kunnen we, als we willen, nog steeds een plak "boer'nkaas" op de boterham leggen. Dat ons materiële bestaan verbeterd is, is mede gevolg van het ontstaan van de industrie, waartoe ook de zuivelindustrie behoort. En wie praat er over romantiek? Wie zag enige poëzie in de bereiding van kaas, toen deze nog alom op de boerderij werd gemaakt?

Om de boer of de boerin, al maakten zij een weergaloos produkt, bekommerde zich niemand. Ziet de burger die een kaasvaatje koopt - ook in plastic verkrijgbaar - en er een plantje in zet, de romantiek van het edele, oude handwerk van de kaasmakerij? Vanwaar dan toch onze nostalgie, ons heimwee, onze neiging om het verleden te verheerlijken?

Het moet toch dat persoonlijke zijn: zelf iets maken, dat je eigen stempel draagt; het werk dat de meester prijst in plaats van andersom. Dit element zat in de boerenkaas en dat wilde deze ballade duidelijk maken.

E. J. Rinsma.

Evolutie in het Heelal

Miljoenen jaar geleden: Naar Oosthoek-Times wereldatlas 1976.

4600	Ontstaan der aarde.
3900	De oudst bekende gesteenten ontstaan.
3300	Het begin van het leven.
3000-1000	Gebergtevorming
570- 500	Veel ondiepe zeeën en de eerste Atlantische oceaan ontstaan. De eerste fossielen.
435	De eerste landpunten ontstaan.
395- 345	Opkomst van de vissen. De eerste amfibieën en bomen. De eerste Atlantische oceaan gesloten.
345- 225	Steenkoolbossen en de eerste naaldbomen. De eerste reptielen.
225- 193	Ontstaan van Pangaea (alle land aaneen, alle water bijeen).
193- 136	De tegenwoordige Atlantische oceaan ontstaat. Scheuring van Pangaea. De eerste vogels en zoogdieren.
136- 65	De eerste bloeiende planten. Krijt afzetting in Engeland en Noord-Amerika. De dinosaurus sterft uit.
65- 38	De Rocky Mountains ontstaan. Tropisch klimaat in hele wereld. Eerst koeien en paarden. Het Himalaya gebergte ontstaat.
38- 26	De eerste apen.
26- 7	De eerste honden en de apen.
7- 0	IJstijden. De zuidelijke aapmens. Het eerste gereedschap. De Heidelberg mens, in 1856 gevonden in het Neanderthal. De Peking mens (350.000 jaar geleden). De moderne mens. De laatste ijstijd voorbij.
10.000 jaar geleden.	
10.000-9000 jaar geleden.	Geweven kleding. Veeteelt en verbouw van granen in het Nabije Oosten.
9000 j. gel.	Jericho, de oudste stad ontstaan.
8000 j. gel.	Het Kanaal (tussen Frankrijk en Engeland) ontstaan.
7000-6000	Aardewerkovens gevonden. Einde van de zeespiegelstijging na de ijstijd.
6000-5000	Oudst bekende beeldschrift. De Oostzee ontstaat. De grote Amerikaanse meren vol water. De oudste steden (Ur).

5000	De eerste pyramiden.
2000	De geboorte van Christus.
in 79	Pompeji bedolven.
1066	Slag bij Hastings.
1492	Columbus ontdekt Amerika.
1960-1962	3 Russische Loena's verongelukt (wie zal het eerst op de maan zijn?).
1969	Apollo landt op de maan (21 juli).
1973-1974	3 astronauten blijven 85 dagen in de ruimte rondcirkelen.
1975 - 3 febr.	: De T. V. toont de Space Shuttle, die enige malen kan worden gebruikt. De USA Mariner is 6½ maand onderweg en heeft dan 600 miljoen km (= 3 miljoen km per dag) afgelegd.
	Apollo en Soljoez koppelen en ont-koppelen in de ruimte. De Russische Venus 9 en 10 naar Venus.
	Venus 9 landt er op 22 oktober na 300 miljoen km lange reis.
1974	Drs. Kohoutek van de sterrewacht van Hamburg ontdekt nieuwe komeet. De Pioneer 10 en 11 vlak langs Jupiter en verklaren: Jupiter is geen ster en geen komeet (stoot zelf zijn gordels uit). Carl Sagan verklaart, dat de Jupiteratmosfeer ideaal is voor ontstaan van levensvormen, evenals de Saturnusmaan Titan, die pas ontdekt is.
1974	Amerikaan ontdekt een nieuwe Melkweg op 86400 triljoen km (= 8 lichtjaar) afstand. Haar nu gefotografeerd licht is 8 miljard jaar onderweg geweest met een snelheid van 10,8 biljoen km per jaar.
	De Pioneer 11 vliegt met 171.000 km/u naar Venus (grootst bekende snelheid); hij zendt radio-signalen naar de aarde van 1 miljard km ver (2000 per seconde) met 8 Watt sterkte, die op aarde aankomen met nog 1 triljoenste Watt sterkte (wat net genoeg is om een kerstboom-lampje van 7½ Watt te laten branden, als men de energie 19 miljoen jaar opspart).
1975	Onbemande Soejojoe 20 koppelt aan onbemande Seljoet 4, die al

10 maanden om de aarde draait (20 nov.).
 1975 Soejoez onderzoekt, hoe dierlijk lichaam kunstmatig opgewekte zwaartekracht verdraagt in de ruimte (27 nov.).

1976 De T. V. meldt, dat in de Grote Oceaan een groep eilanden is ontstaan, die opgestoten is van de oceaانبodem (20 nov.).
 Zuidzande, 21-11-1976 W. J. Kouwe.

Vecht en Steyn

1800 Verkoopacte Vechtenstein door Vrouwe 17/7 Hermina de Jong weduwe van Jan Hendrik Cramer Barentsxn, en de heer Barend Cramer en Jacobus Johannes Ploos van Amstel en Gerrit Abraham Cramer Predikant, executeurs testament 3 september 1783, aan Johannes Fahreus.

Bijzonderheden: vier mergen lands uit de rechte helfte van het alinge goed te Bossche (Huis ten Bosch) ende zijne toebehoren, met zijne huysinge daar opstaande genaamd Vechtensteyn nabij Maarssen daarboven naast geland plag te zijn het convent van Oudwijk beneden de Hofstede van de Meer, ten tweede met honderd elf roeden lands zijnde een gedeelte van de rechte helfte van het Alinge goed ten Bossche totaal groot vijf mergen 274 roe en mitsgaders nog een uiterdijkje aan de westzijde van de Vecht, 219 roeden met chineese Tent ten zuiden daarvan de plaats Vegt Zigt, en ten noorden Mevrouw Weduwe Viruly. De gerechte Oostwaard is nu gecombineerd met Zuylen. Het sluisje in de sloot aldaar tussen dit land en Oostwaard moet er blijven alsook de bruggen in het zandpad. (Op Oostwaard woont Heer Washington ingevolge publieke veiling 7 juli 1800 te Amsterdam).

Zie testament 3 september 1783

Notaris Jasper van den Helm te Nieuw Maarsseveen.
 Getuigen Jan Moerkkerk en Frederik Hendrik van den Helm.

1800 Koopacte Vechtensteyn door Johannes 9/8 Fahreus van de Erven Cramer 10950. - gulden, kosten 481. 16.

1802 Koopconditie Heer Gerrit van Beem en 22/9 Johannes Lastdrager te Amsterdam. Verkoop aan Heer Johannes Fahreus te Amsterdam 4 mergen 300 roe bouwland en Elzenbosch onder gerechte van Oostwaard gelegen te Maarssen, totaal moet Heer Fahreus aan ongeld betalen voor 6 mergen land achter Vechtenstein met de zogenaamde laan, Kade of waterkeering ter breedte van

bouwland en Elzenbosch met de houtgewassen en opgaande boomen. Aanvaarding kooper januari 1803 voor f 2500. -.
 Aanvulling: er is sprake van een zogenaamde laan, kade of waterkering daaragter gelegen ten breedte van het bouwland en Elzenbosch met de hout gewassen en de opgaande boomen strekkende van het Kampje lands door Heer Six aan Heer Fahreus verkocht tot aan het land van de Heer Mozes Ximenes daar Noordwaarts Heer Fahreus, Zuidwaarts het land van de Verkoopers meede met dit verkocht door Gerrit van der Geer in huure gebruikt wordende naast geland en geleegen is te samen is te verongelden voor zes morgens voor f 2500. - Hollands Courant geld, en verder: Het opstellen schrijven en dubbeleeren deezes coopconditie, transport, zegels, leges en alle andere kosten, geen uitgezonderd door de verkoopers en den kooper ieder voor de helft zullen worden gelast en gedragen. Kooper zal voor dit moeten contribueeren een twintigste gedeelte in de wederhelft van de kosten wegens dit onderhoud en vernieuwing van het Schut dienende tot keering van het Vegtwater en zal de kooper het houtgewasch op dit verkogte staande aan Gerrit van der Geer als huurder moeten vergoeden ter taxatie van des huidige volgens huur cedulle daarvan zijnde.
 get. Johannes Fahreus, G. van Beem, J. Lastdrager.

1806 Request Johannes Fahreus om voet- 1/12 angels en klemmen te zetten tot zijn beveiliging en tot afschrik van dieven en kwaaddoeners (ook toen!).

1817 Request van Joh. Frederik van Reede ? wonende op Vechtensteyn om geen dubbele rij Iepenbomen te planten op het nieuwe stuk Straatweg Amsterdam Utrecht, speciaal het gedeelte van de Schepenmakerij tot de Herberg de Reizende Man om een onbeperkt uitzicht te behouden.

1817 Gedeputeerde Staten van Utrecht be- 18 april sluiten Heer Fahreus te Maarssen te

doen zorgdragen maatregelen te doen treffen dat bij hoog water in de Vecht dat middelste schut de agter gelegen landen onder Oostwaard geen wateroverlast hebben.

1819 Boedelscheiding Heeren Baronnen van 14/1 Rheede.

Voor Gerardus Hendrikus Stevens openbaar Notaris te Utrecht compareeren:

De Hoog WelGeb. Heer Frederik Godart Baron van Rheede Rentenier Domskerkhof te Utrecht ten eenre en ter andere zijde Baron Johan Frederik van Rheede Rentenier Briggtestraat te Utrecht minderjarig zijnde in verband met gehouden familieraad onder voorzitterschap van Mr. Willem Cornelis Ackersdijk Vrederegter Kanton Utrecht d. d. 9 oktober 1817. Curator over Johan Frederik van Rheede was Heer Jacob Lijdias de Joncheer ontvanger der indirecte belastingen te Utrecht.

1819 Koopcontract Buitenplaats Vecht en 13/5 Steyn gemeente Maarssen en Zuilen t. b. v. Baron J. F. van Reede Brigittenstraat Utrecht van Joh. Fahreus, nu groot 12 mergen strekkende tot aan de landen van de Heer Ximenes belend ten Noorden de Steenplaats Goed ten Bosch van de Heer Brusson, Oostelijk ter halve sloot langs een gedeelte van Goed ten Bosch en het land van Ximenes genaamd de tien mergen lands, en ten Zuiden langs de landen van de steenplaats de IJsvogel, en dan 'n stukje grond met ijzer hek, steenen brug etc. Westelijk Kleiweg ten Noorden Mevrouw Viruly genaamd Solitude, Zuidelijk aan de plaats Vecht Zicht en Banken in de Kerk te Maarssen de Somma van 18000. - gulden.

(Joh. Fahreus geh. met Vrouwe Hester Tekelenburg).

1819 Aanvulling: Heer Johan Frederik van 13/5 Reede minderjarig, edoch geëmancipeerd, bij deliberatiën eener familieraad 19 oktober 1817 geadsisteerd door Jacob Lidas de Jonckheere mede comparant bij de verkoop van 1764 nog extra te noemen dat aldaar moet vermeld: Schuithuis, Broeyerij etc. nu tesamen groot 12 mergen strekkende tot aan de landen van den Heer Ximenes belend ten noorden de Steenplaats het Goed ten Bosch van Heer Brusson en ten Oosten ter halve sloot langs een gedeelte van het Goed ten Bosch en het land van Ximenes genaamd de Tien Mergen en ten zuiden lands de landen van den Steenplaats den IJsvogel. Voorts een stukje overplaats met een IJzer hek, steenen brug enz. belend ten westen aan de oude Kleiweg met eene sloot en ten noorden aan het erf van Mevrouw Viruly genaamd Solitude, en

ten zuiden aan de plaats Vechtzicht met een scheislout.

Het hooy van de zgn. Klaverkamp behoudt de verkoper over dit jaar aan zich. Wel begrepen in de koop is de Groentens in de koude grond, broey en trekkasten en de carpers in de carpervijver alsmede de bank in de kerk te Maarssen.

1819 Er mag zonder eenige betaling dit jaar, 13/5 een hoornbeest en twee paarden geweid worden in het perceel weiland achter de Heeren Huizinge. Nog eene bepaling voor elf twintigste gedeeltes te contribueere in de kosten voor het onderhoud en vernieuwen van het schut in de brugh tot keering van het Vecht water.

Alles voor de som van achttien duizend gulden. In tegenwoordigheid te Utrecht van Notaris G. H. Herens. Heer Jan Hendrik Lammerts van Bueren winkelier in de Choorstraat, Heer Abraham Losgert schrijnwerker wonende inde Trans.

1828 Contract van Baron J. F. van Reede met 26/11 architect J. D. Zocher te Haarlem.

Heer Zocher zal het water doen graven volgens beloop, Zoo als het voor den aanvang van het werk zal worden afgestoken, en wel ter behoorlijke diepte om een Nederlandsche el zomerwater te kunnen houden.

Hij zal ook leveren 60 stuks vruchtbomen. Hij, architect, zal zich niet slaafs aan het plan behoeven te houden. Hij zal het werk geheel afhebben op den laatste April 1829. Totaal voor 4750. - gulden.

De Heeren, die het Heerlijk Jagtregt beoefenden, op de hoogte zijn van:

Artikel 1 van het besluit van den Souvereine Vorst der Nederlanden van 8 Februari 1815, Staatsblad No. 11.

Artikel 52 van de ordonnantie op de Jagt van 25 Maart 1680, Utrechts Placaatboek 1e Deel p. 280.

Speciale vergunningen van den toenmaligen Souverein dezer Lande de dato 19 Februari 1755, 50e Artikel van de ordonnantie op de Jagt.

In 1794 is er een wet omtrent het af te palen terrein.

Het ging over het stuk land geleden te Maarsen aan den Daalschendijk of oude Kleiweg (nu Binnenweg) alwaar de groote weg der eerste Klasse (Amsterdamschestraatweg) tusschen doorloopt, binnen of op dezelfde lijn met de Jagtpalen, waar de eischer als eigenaar van de Riddermatige Jagt van den Huizen Termeer aldaar heeft staande te doen plaatsen Jagtpalen met het opschrift: "Eigen Jagt N. N." De Opperjagermeester

van zijne Majesteit voor de Noordelijke provinciën vernieuwt het Jagtsaeson op 4 Juni 1828 zie ook de registratie hieromtrent dd. 6 Juli 1829. Zie vooral ook artikel 56 der ordonnantie 18 Juli 1781 (Zit het konijntje er nog?). Besluit van Hare Koninklijke Hoogheid Gouvernante Anna dd 19 Februari 1755 moet U niet overslaan en het slotartikel 283 van het Wetboek van Burgerlijke rechtspleging.

1833 Kwestie Hoog Gerechtshof Den Haag tus-30/7 schen de Heer van Maarssen op Huis ter Meer tegen de Heer van Vechtenstein over Jachtzaken o. a. getuigen Evert van Soest, Arie van Rooyen, Maarssebroek, Notaris Tissot van Patot, Getuigen Jan Bouwman, watermolenaar van Themaat, Willem van der Toorn, Melkboer te Maarssen, evenzoo Dirk van der Toorn, Melkboer, Hermanus Krayenhoef, Tuinman te Maarssen, Hendrik Oostveen, werkmán te Maarssebroek, en Frederik Berkhof, zonder beroep te Maars- sen.

We weten dat de Heer van Vegtenstein ge- wonnen heeft van de Heer van Termeer, zo- wel voor het Hof van Utrecht en het Hoog Gerechtshof te 's-Gravenhage.

1834 Verkoop door Erven Heer Ab. Ximenes 9/5 aan J. F. van Reede een perceel Wei en hooiland onder Oostwaard of Zuylen achter de Steenplaats het Goet ten Bosch, Kad. a 8 t/m 12. 8 bunders 27 roeden 30 ellen voor f 5800. - geveild bij Jan Lokhorst Floor, Kastelein in het Heeren Logement aan de brug te Maarssen. Getuige Heer Mozes Bran- don Bravo, Voorzanger bij de Portugeesche Gemeente te Maarssen. Hendrik Clockener Brousson, Steenbakker te Maarssen, Getui- gen Cornelis Willibrordus Vermeulen en Dirk Westing beiden te Maarssen. Voorts: Perceel wei en Hooiland en gebouw genaamd den Overtoom, Nieuw Maarsseveen Diepen- daalsedijk, Kad. A 104 t/m 114 voor 6 bun- ders 60 roe 50 el, Wei en hooiland Straatweg te Maarssen Sectie A 338/9 zijnde 2 bunders 94 roeden 40 el van wijlen Heer Mozes Xi- menes alias Ximenes Pereira.

1834 Verkoop aan de Heer Joh. Frederik van 10/5 Reede van Vrouwe Christina Charlotte Douarière van Jonckheere geboren Strick van Linschoten (nakoop) 8 bunders 27 roe 30 el, Sectie A no. 8/12 wei en hooiland onder ge- meente Oostwaard achter de Steenplaats het Goet ten Bosch behoort hebbende aan de arf- genamen van de Heer Ximenes gedaan op Op- buuren 10 Mei 1834.

1834 Betalingsbewijs voor de koop 10 Mei 26/7 1834 groot f 5820. 66 gekocht op pu-

blieke veiling.

1834 Schrijven van de Heer J. F. van Reede 28/10 van het Amortisatie Syndicaat inzake beplanting van boomen aan de Straatweg Utrecht Amsterdam.

1834 Kosten nota voor Heer J. F. van Reede 16/12 van Notaris van der Helm betreffende koop 9 Mei 1834.

1839 Staat van de in te nemen gronden en ge- bouwen voor de aanleg van een IJzeren Spoorweg van Amsterdam naar Utrecht naar Arnhem, in de gemeente Maarssen Kad. A. 294. Johan Frederik van Reede, weiland 31 roe 44 el voor f 851. 51. In dit bedrag is be- grepen voor verminderde waarde van het per- ceel eene som van f 300. - en voor een over- weg 300. -. Kad. A. 306 9 roede 60 el f 286. 40 Inklusief verminderde waarde perceel f 200. -. Dus behalve Vechtenstein had Baron van Reede ook gronden in Maarssenbroek.

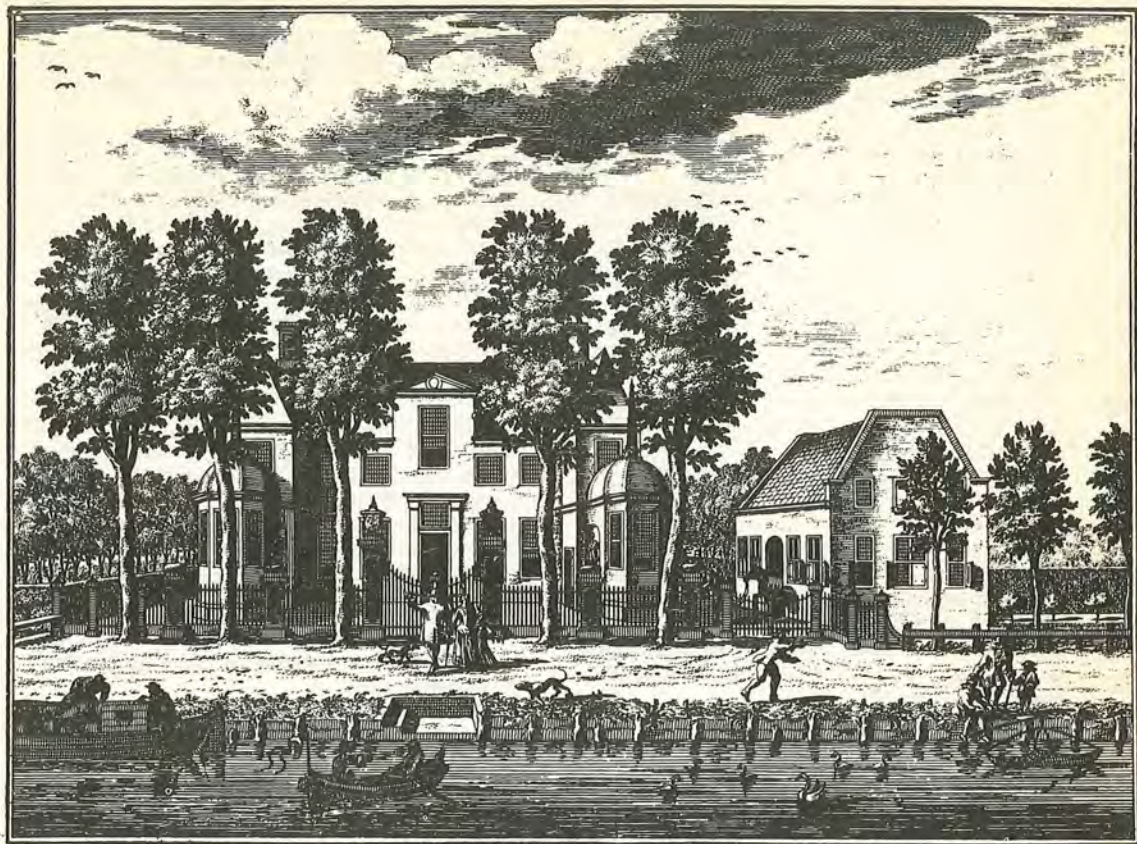
1839 Kladbrieff waarbij vermeld dat Vechten- stein 5 kwartier gaans van Utrecht ge- legen is. Het Heerenhuis bevat 18 kamers, keuken, kelder, provisiekelder, wijnkelder, zolder, tuinhanswoning, broodoven, fornuis om badwater te stoken, in het huis een bad- kamertje, waarin het water van buiten wordt aangebragt, en zich in de Vecht weder ont- last. Een klein huisje met schuur en koestal. Een koetshuis en paardenstal voor 4 paarden, annex een koetsiers kamertje en ruim turf- hok. Eene schuur en houtloods, ruime mena- gerie, orangerie met een druivenkast daar- boven, Chinesche tent, Schuithuis enz. Verder Moeserij, boomgaard, weiland, bosch groot ongeveer 24 oude morgens. Het huis heeft een eigen bank in de gerefor- meerde kerk mits betalende f 50. - voor den overgang enz. enz.

1840 Eene beleefde brief van eene neef aan zijnen oom:

Waarde oom! Ik heb gehoord dat UED. Don- derdag van huis gaat; Heeft UED. tijd om even het onderstaande rekwest in te zien? Het moet zijn aan de Heeren van het Syndi- caat, en ik weet niet hoe ik die Heeren moet tituleren; Zoude UED. dat willen invullen, en wat niet deugt verbeteren? Dan zoude UED. bijzonder verplichten, die zich met achting noemt

UEDs. Dwd. en Neef J. F. van Reede. Ik zal het morgen bij UED. komen terug- halen.

De bedoelde brief houdt in dat in het najaar van 1840 een gedeelte van de Straatweg van Utrecht naar Amsterdam en speciaal het ge-

VECHTESTEIN, de plaats van den H. Fr. Philippe
d'Orville; van veeren.

VECHTESTEIN la place du St. Fr. Philippe
d'Orville, par veeren.

deelte van de Schepenmakerij te Maarssen tot de Herberg de Reizende Man beplant zal worden met een dubbele rij IJpeboomen ter lengte van 90 roeden 35 ellen. De Heer van Vechtenstein heeft belang in het behouden van ongehinderd overzicht onbepoot laten van 10 roeden 74 ellen 47 palmen van opgenoemde weg. Dit zou hem jaarlijks waard zijn 3. - gulden waardoor het geheel wordt gesteld op een waarde van 600. - gulden. Particulieren zouden anders groot verdriet hebben van die bepoting, door het gemis van een ruim gezicht over die weg. Het uitzicht dan eventueel beginnende bij het landhek regtsch geteekend Vechtensteijn. Deze brief was gericht aan het Amortisatie Syndicaat.

1841 Definitieve Quitus Departement van Fi-13/11 nanciën verkochte Domein goederen ter waarde van f 1725. - op veiling 11 Juli 1828. Koopprijs betaald door Baron Jan Pieter Christiaan van Reede van ter Aa en Baron Johan Fred. van Reede te Maarssen.

1843 Eigenaar van Vechtenstein verleent aan Aug. 2c ondergeteekende vergunning te gaan en komen over erf om water uit de Vecht te halen (overpad zonder rechten) 2c ondergeteekende is eigenaar van eenige kleine woningen.

1868 Onderhandsh contract i. v. m. openen en 24/9 sluiten van het Schut in de Vletsloot tussen Vecht en Stein en de Steenplaats "den IJsvogel" Oostwaard Gemeente Zuylen. Families van Reede Jonckheere en idem als vruchtgebruikster van Hofstede Bijgeval thans Op Buuren gelegen in de gemeente Zuylen te Oostwaard, en familie Westerwoud Steenbakker te Zuylen eigenaar van de IJsvogel, en Gerrit van de Geer, eigenaar van Bijgeval thans Op Buuren (oude eigenaar van de IJsvogel de heer Johannes Lastdrager) moeten wegens nalatigheid afdragen aan de Heer Albert Burghart de Joncheere van Oostwaard te Maarssen.

1870 Bestek en Voorw. nieuw huis Vechten-

stein voor Baron van Reede van de heer A. Wijnen voor f 23.000. - met bijlagen.

Aanvulling betreffende bestek en voorwaarden nieuw Vecht en Stein voor Baron van Reede:

Lengte en Breedte van het gebouw 17,90 M x 15,86 M.

Lengte en Breedte wasch en bergplaats 5,35 x 3,15 M. Keldervloer 1,05 M beneden AP. Bovenkant vloer der strijk en berg kamer 1,06 M hoogte boven Peil. Eerst verdieping 4,25, zolder 7,85, Onderkant gootbodern 8,70, Bovenkant nok 11,50 M boven Peil. Afm. Welput Ø 135 hoog 2,00 M. idem Secreetput 250 M x 1,50 M.

Vloer der keuken van 2 lagen Vlakke Klinders in sterke specie af te werken met Portland cement.

Fundamenten der buiten- en binnenmuren van rooden steen in kalkmortel aan te leggen op 1,50 M - P.

Brandkast te verwerken met massieve fundeering in den kelder verder met opgaand werk en overkluizing, 2800 M3 beste vlakke klinkers in sterke basterd specie.

Dakbedekking: beste blaauwe bonte 1e soort dakpannen over 187,00 M2, De bergplaats dik over 17,50 M2.

Marmeren tegels in de vestibule over 13,15 M2. 5 marmeren drempelstukken. En nu nog enkele bedragen: Bad met toebehooren f 175. - Gasleiding 80. - Bellenleiding f 60. - Behangerswerk 120. - Brandkast met behangen deur f 88. - Fornuis f 18. - Beglazen, wit Fransch glas dubbele dikte 80 M2 a f 3,50

Muntenvondst

Voor de derde maal kunnen wij in ons blad melding maken van een muntvondst. Op het terrein van Endelhoven werd enige tijd geleden een oud muntje gevonden. Daar het vrij sterk afgesleten was, heeft het wat moeite gekost het te determineren en was het plaatsen van een foto ervan weinig zinvol. Het muntje bleek een Friese Oord te zijn, geslagen te Leeuwarden tussen 1608 en 1648. Het gevonden exemplaar dateert waarschijnlijk uit 1609. Op de voorzijde is een borstbeeld te zien. De literatuur geeft aan dat deze beeltenis anoniem is. Ter weerszijden de letters F O (Friese Oord). Als randschrift NISI, DOMINUS, NOBISCUM, (op grotere munten volgt nog FRUSTRA: in dien de Heer niet met ons is, is alles vergeefs). Op de keerzijde het wapen van Friesland met

is f 280. - Hulp des aannemers f 70. - Zinken goten No. 14 a f 2,70 p. kg. Lood 800 kg. a 32 ct p. kg. Balconbekleding zink No. 16 id. 4,50 M a f 5. - p. M. 1000 witte tegeltjes a 5½ ct. enz. enz.

1873 Uttreksel boedelscheiding van Vrouwe 19/8 H. D. de Jonckheere douarière van Heer Baron J. F. van Reede overleden te Maarssen 15 Februari 1873. Fr. Godart van Reede is Vechtenstein toebedeeld te Maarssen en Zuylen groot 17 Hectare 90 Aren 1 Centiare. Experts onroerende goederen Andries Wijnen timmerman, Maarsseveen, Floor van Lokhorst Stalhouder en Mandersloot Landbouwer te Maarssen. Kad. 648-649. 651-652-653-654-1260-1261-1424-642 tot 4-48-05. Onder gemeente Zuylen 8-9-10-11-12-15-16-17-18-19-345 tot 13,4,91 o. a. getuigen Adriaan Gerh. van den Berg Candidaat Notaris, Rebartus Phaff tuinman beide te Maarssen, C. J. Balbian van Doorn en J. H. F. van Ewijk, F. L. Tissot de Patot Notaris voor 35.000. - gulden toebedeeld aan Frederik Godard van Reede.

1876 Precies een eeuw geleden woonde op de IJsvogel (Steenfabriek) de familie P. Huydecoper. Op Vechtenstein Familie F. G. van Reede en op Op Buuren de familie J. P. H. C. Veeren (gep. Militair).

J. van Veldhuizen.

twee gaande leeuwen en als randschrift MO. NOVA. ARG. ORDIN. FRI. 1609 (Gegevens over de randschriften uit: "Nederlandse Munten" van Dr. Enno van Gelder, Aula 213).

Het Moneta NOVA (nieuwe munt) slaat op een resolutie (ORDINum) van 21 maart 1606, waarin de Staten Generaal van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden voorschriften uitvaardigden omtrent muntvervaardiging en muntomloop. Daar deze munt wettig betaalmiddel was in de gehele Republiek heeft de vondst voor Maarssen weinig historische waarde.

J. H. Witte.

P. S. : Arg. = argentum = zilveren.

Inhoudsopgave Orgaan van de „Historische Kring Maarssen”, 3de jaargang 1976.

<u>W. van Beek</u>	
Turfwinning in Maarssen anno 1920	32
De hondekar	66
<u>D. van den Berg</u>	
Een stukje historie van het Lunapark	2
<u>C. W. P. Bloemendaal</u>	
't Huis te Maarssen	13
De tuinen van het Huis Ter Meer	31
<u>D. Dekker</u>	
Maarssen in de jaren 1787-1811 (2)	8
Maarssen in de jaren 1787-1811 (3)	36
Jan bedenkt 't, Piet volbrengt 't	
Klaesgien laeckt 't, ach wat maeckt 't.	11
Maarssenbroek	12
De Kaatsbaan bij Rotgans de Maarssense Kaatsbaan	22
Inderdaad een Spinhuis in Maarssen!	37
Criminaliteit in Maarssen anno 1815	42
Een peëtische beschrijving van het feest ter ere van de plechtige installatie van Jonkheer Mr. Joan Huydecoper van Maarsseveen als burgemeester van Maarsseveen, Maarssen en Maarssenbroek op 5 juni 1856	58
De bevolking van Maarssenbroek in 1813	61
Enige aantekeningen bij de afgebeelde kaart (zie ook pag. 45)	62
Maarsseveen was in de jaren 1790-1800 erg lastig voor haar nieuwe ingezetenen	76
Zie ook J. van Veldhuizen	
<u>J. Gielen-Slager</u>	
Maarssen bijna rampgebied	57
<u>J. J. W. Hofman</u>	
Schipper, mag ik overvaren?	64
<u>H. Koelman</u>	
De eerste autobusdienst Maarssen-Utrecht	37
<u>E. J. Rinsma</u>	
Kroniek van Nimmerdor, de geschiedenis van de Béthune-polder	25
Kroniek van Nimmerdor	50
Ballade van de boerenkaas I	69
<u>H. Scholten</u>	
Autobusverbindingen Maarssen-Utrecht v. v.	57
<u>J. N. Servaas</u>	
Een Nieuwjaarsrede in 1923	23
Over het ambt van Wethouder en de verhoging van de wedden der Wethouders in 1930	66
<u>J. van Veldhuizen</u>	
Vecht en Steyn-Oostwaard-IJsvogel	77
<u>J. van Veldhuizen en D. Dekker</u>	
Endelhoven	47

J. H. Witte	
De cultuur-historische geschiedenis van Nederland in de préhistorie	4
Hoe vind je je stamboom?	33
H. J. Wolters	
Rapport IJskelder in het landgoed "Doornburgh" te Maarssen	9
Varia	
Boerekermis (gedeelte van een gedicht van Lucas Rotgans)	1
Boerekermis (2)	21
Grondverkoop in Maarsseveen in de 17e eeuw. Een coopcedul van 1662	16
Inhoudsopgave Periodiek "Historische Kring Maarssen", 2de jaargang 1975	19
Ontvangst Ambachtsheer te Maarssen (Uit: De Utrechtse Courant van 1841)	39
Rectificatie (n. a. v. pag. 16, 3de jaargang 1976)	40
Bevolking van Maarssen op 28 februari 1815	41
Nachtwacht, Klepwacht, Stillewacht (Reglement op het Gaan van vaste Klep en Stillewachts in de Gemeente Maarssen, 1826)	44
Bij de kaart (Gedeelte van een uiterst zeldzame kaart uit de zeventiende eeuw. Zie ook pag. 62)	45

VOOR AL UW TRANSPORTEN

**INTERNATIONAAL TRANSPORT-
EN LIJNDIENSTBEDRIJF**

H. van Elst & Zoon

**DIEPENDAALSEDIJK 10 MAARSSSEN
TEL. 1298**

Ford Dealer in de Vechtstreek

OOK VOOR A-1 GEBRUIKTE WAGENS

BREUKELEN
STRAATWEG 109
TEL. 03462 - 1745

MAARSSSEN
STRAATWEG 2-4
TEL. 03465 - 2541

Autobedrijf Roeleveld BV
